

Evo me u ovom narodu, u ovoj zemlji, svaka mi je namera bezuspešna, svaka reč uzaludna beše, svi planovi su mi se razbili, propao sam, neprimetno, suviše i nepoznato. Ne gledam more na čijim obalama sam želeo da umrem, ne osećam miris smokava i obalskih borova, koji maestral donosi iz zaliva, i ne čujem romor talasa na hridinama. Čak i ovde poraz.

*

Evo me u ovom narodu, u ovoj zemlji, svaka mi je namera bezuspešna, svaka reč uzaludna beše, svi planovi su mi se razbili, propao sam, neprimetno, suviše i nepoznato. Ne gledam more na čijim obalama sam želeo da umrem, ne osećam miris smokava i obalskih borova, koji maestral donosi iz zaliva, i ne čujem romor talasa na hridinama. Čak i ovde poraz.

*

Čini šta hoćeš. Ali uvek ćeš znati od čega si se plašio. Plašiti se znači umreti. Znači propustiti. Znači nikada. Nikada više. Shvati, nikada, nikada više.

*

Kako slabo poznaješ bogove! Ono što su stvorili tako je lepo da delo ne gubi ništa, jedino onaj koji to ne vidi. Da li će nebo biti bleđe ako ga niko ne vidi?

*

Jedna država ne može da cveta na drugom tlu, samo na elementarnoj radosti uzajamne pripadnosti; ljudska sudbina ne može da se ispuni drugde, jedino u potpunom utapanju u život; i ljubav može da se ispuni i cveta pre svega samo na uzajamnoj pripadnosti i na međusobnom utapanju.

*

Individualni život ne može se ostvariti bez zajednice. Ne samo velikog čoveka, već ničiji. Nemamo pesnika, jer nemamo potrebe za njim, a nikada je nije ni bilo. Nemamo velikih ljudi, kraljeva, mislilaca. Svi mogu biti plodni samo u sadašnjici. Sadašnjica? Samo uvek prošlost i uvek budućnost. Uvek smo se bojali, uvek propuštali, a ubijeni tren, krv bogova je iscurela i pretvarala se u otrov. Samo sada i ovde i danas. Nikada, razumeš? Nikada više. Nismo imali u sebi odvažnost snova.

*

Gde raste ljubav, gde raste prijateljstvo? Gde zajednica? Gde bogovi? U Ti. Nisam imao prijatelja i ljubavi ne zato što sam mnogo zahtevao, nego zato što nema ljubavi i nema prijateljstva. Onaj ko je našao, nije našao ljubav, prijateljstvo, zajednicu, nego obmanu. U tome ne sudelujem. Nema ovde ostvarene sudbine, samo nemo i očajno stenjanje koje se stropoštalo samo u sebe, što je naša istorija, svačija sudbina, maloga i velikoga. Jer onaj ko ovde izgleda kao dobitnik, taj je varalica. Ne znam gde si, ne znam ko si, ne znam da li jesi, jer nisi. Gde može da trijumfuje život ako ne u tebi, ljubavi, prijateljstvo, zajednicu? Gde mogu da živim ako ne u tebi? Ostvarivanje ljudske sudbine bez zajednice nemoguće je, a ovde nema zajednice.

U jednom prelomnom trenutku svoga života i rada, Bela Hamvaš (1897-1968) je izveo sopstvenu računicu: šta je hteo i šta je uradio. Račun je porazan i veličanstven: "Morao sam da naučim da svaka muka i nevolja, pad, lom, patnja pripada mojoj sudbini. Morao sam da saznam kako sam ranjen, i pobeđen sam. Nije mi bilo dopušteno da ustuknem. Nije mi bilo dopušteno da se prodam sreći. Na koncu sam počeo da uviđam smisao patnje." Delo je ostalo u rukopisu, objavljeno je tek 45 godina posle nastanka i 30 godina posle autorove smrti. Ali je Hamvaš i posle izvođenja ovoga računa nastavio da piše, tako je nastala druga polovina njegovog velikog opusa: eseji, studije, romani. Ispostaviće se da je on jedan od onih velikih stvaralaca čije delo ne zastareva, njegovo vreme tek dolazi, njegova misao će oploditi i osvestiti mnoge čitaoce i stvaraoce.

Izuzetna je i veoma retka privilegija koju ima čitalac kada mu je omogućeno da se približi nepristupačnim dubinama jednog ovakvog stvaraoča i mislioca. Hamvaš za sebe tvrdi da je mađarski Hiperion koji je odricanjem i patnjom stigao do istine koju nudi narodu. Hiperion je zapravo sin boga Heliosa, Sunca, koji ljudima i zemlji šalje svetlost i toplotu; ali Hiperion nije samo rođen kao bog, nego je i titan koji je pobeđen u pobuni titana i koga Uran zatvara u podzemnu tamu. On je istovremeno trijumfalni bog i pobeđeni, patnički titan. Za njega ne može ni da postoji sreća u uobičajanom ljudskom smislu.

Hamvaš je prevalio ogroman unutarnji put, ali i put realizacije, dok je stigao do ovakvih saznanja koja nam nudi. Izričito veli da bez stvaralaštva, dakle jedne vrste realizacije u književnom delu, ne bi mogao opstati. Ali i pored uzbudljivog sleda Hamvaševe misli, značajno je zapaziti s kolikom pažnjom i usredsređenošću pisac saopštava nizove pisama, pažljivo odabirajući i teme i njihov raspored. Težina misli i lakoća saopštavanja gotovo ljudski nesaopštljivih ideja dozirana je s takvom preciznošću da izaziva potrebu analize i saznavanja više nego ijedno drugo Hamvaševo delo.